

Nr 171

*Utlåtande i anledning av väckta motioner om utbildning och
fortbildning av företagare.*

(5:e avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Torsten Andersson* (I: 474) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson* i Tvärålund *m. fl.* (II: 601), har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt och förutsättningslös utredning av frågan, under vilka former en särskild utbildning och fortbildning av företagare skall kunna ordnas, samt att de förslag vartill utredningen kan föranleda snarast möjligt måtte föreläggas riksdagen.

Beträffande motiveringen för ifrågakvarande förslag får utskottet hänvisa till motionen I: 474.

Över förevarande motioner har, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, utlåtanden avgivits av *skolöverstyrelsen* och *statens institut för hantverk och industri*, varjämte *Sveriges hantverks- och industriorganisation* och *Företagarförningarnas förbund* begagnat sig av erhållet tillfälle att yttra sig över motionerna.

Skolöverstyrelsen har anfört följande.

Vissa folkhögskolor som t. ex. Framnäs, Tollare och Tärna har mottagit elever av i motionerna avsett slag vid sina vinterkurser eller vid speciella kurser för arbetsledare inom industrin. Vidare tar exempelvis Leksands folkhögskola vid uppläggningsen av sina kurser hänsyn till företagsledarfrågorna inom hantverk och industri.

Överstyrelsen anser det väckta spörsmålet viktigt och vill erinra om att en kurs för folkhögskollärare i arbetsmiljöns problem anordnades av överstyrelsen på Hagabergs folkhögskola hösten 1963 under ledning av lektorn vid Göteborgs universitet Nils-Axel Liljedahl. Som en följd härav diskuteras anordnandet av flera universitetscirklar i ämnet för bland andra folkhögskollärare.

Överstyrelsen får vidare erinra om att överstyrelsen i sitt den 14 februari 1964 avgivna utlåtande över fackskoleutredningens betänkande Fackskolan understrukit, att folkhögskolan kan bli ett värdefullt komplement till den ekonomiska och tekniska fackskolan genom att ge fördjupad insikt i arbetsmiljöns samarbets- och ledarproblem och genom att underlätta den fackskoleutbildades anpassning till och insats i arbetslivet. Överstyrelsen har i utlåtandet dessutom framhållit att folkhögskolan under vissa be-

tingelser kan bedömas ha givna fördelar framför den sociala fackskolan, när det gäller förberedelser för framför allt arbetsledar- och socialvårdsuppgifter.

Vuxenutbildningen utreds för närvarande av gymnasieutredningen och den ligger också inom ramen för det problemkomplex, som behandlas av yrkesutbildningsberedningen. Enligt överstyrelsens mening torde de i motionerna upptagna frågorna komma att närmare belysas och prövas av dessa utredningar, varvid torde komma att beaktas bland annat de uppgifter som folkhögskolorna kan fullgöra i sammanhanget.

Statens institut för hantverk och industri har anfört följande.

Motionerna syftar till att åtgärder skall vidtagas för att få till stånd en utbildning av och fortbildning för företagare i främst näringslivets och företagsamhetens problem: företagsledning, produktionsledning, försäljning, administration m. m.

Vad först avser den grundläggande utbildningen i företagsekonomi — bokföringens och kalkylationens grundelement m. m. — torde denna vara och än mera komma att bli tillfyllest inom det normala utbildningsväsendet efter grundskolans slutliga genomförande och fackskolornas tillkomst. Betydelsefull i grundutbildningshänseende är även den handelstekniska undervisning, som bedrivs vid yrkesskolorna och av landets korrespondensinstitut, vilka senare bl. a. har ett flertal speciellt avpassade grundläggande företagsekonomiska kurser för yrkesutövare inom hantverk och mindre industri.

Om åtgärder för en mera grundläggande allmän företagsekonomisk utbildning för företagare icke är eller blir så starkt av behovet påkallade, så är kravet på en ändamålsenligt anordnad fortbildning så mycket större. Denna fortbildning bör göra företagaren skickad att såsom företagsledare i olika avseenden kunna administrera sitt företag med beaktande av den aktuella utvecklingen inom näringslivet och inom företagsekonomiens och administrationsmetodikens olika områden, såsom redovisning, organisation, arbetsledning, affärsjuridik, kontorsteknik, budgetering och kalkylation m. m. Fortbildningen kommer mestadels att rikta sig till yrkesmannen och företagsledaren, som redan är ute i produktionen. Med hänsyn till att företagsledaren under icke alltför lång tid kan vara borta från sitt företag, torde det bli nödvändigt med relativt korta kurser, 1—2 veckor, som var för sig behandlar olika ämnen inom företagsekonomin och företagsledningens metodik. Kursavsnitten bör emellertid vara så konstruerade, att de tillsammans bildar ett sammanhängande logiskt helt. De bör sinsemellan vara åtskilda av så långt — dock icke för långt — tidsmellanrum att störningar icke behöver uppkomma i företagarens rörelse genom en alltför tät bortovaro. Tid bör emellertid givas för självstudier och praktisk tillämpning. Institutet har inom vissa tekniska arbetsområden haft goda erfarenheter av på så sätt upplagda kurser. Ett problem kan vara den ojämna allmänna kunskapsnivån. En viss allmän kunskapsgrund torde böra fastställas — exempelvis i nivå med vad som kräves för erhållande av mästarbrev (jfr k. k. 11/10 1940). Dessa allmänna kunskaper bör kunna inhämtas av företagaren själv t. ex. genom kurser vid ortens yrkesskola, handelsskola o. d. eller genom korrespondensstudier. I viss utsträckning har emellertid också genom institutet sedan många år tillbaka anordnats kurser i bokföring och kalkylering syftande att meddela de kunskaper, som krävas för erhållande av mästarbrev.

Institutet anser det sålunda vara värdefullt och ändamålsenligt, att den egentliga företagsledarfortbildningen utifrån en mera allmän kunskapsgrund koncentreras på de ämnen, som ovan nämnts, i avsikt att göra företagsledaren skickad att kunna lösa de dagliga praktiska problem, som möter honom i produktionen. Visar sig ett behov uppstå, kan givetvis vissa kortare preparandkurser i allmänna grundläggande ämnen anordnas av institutet.

Institutet har en långvarig erfarenhet av anordnande av kurser för företagsledare i skilda ekonomiska och administrativa ämnen. Det må erinras om, att institutet enligt sin instruktion har att »verka för höjande av yrkesskicklighet och lönsamhet inom hantverk och industri» och därvid särskilt bl. a. »till behandling upptaga yrkesmännens olika praktiska problem av teknisk eller teknisk ekonomisk natur». I begynnelsen av institutets verksamhet anordnades i mycket stor utsträckning s. k. mästar-kurser inom skilda yrken. Dessa kurser omfattade såväl tekniska moment rörande materiel, arbetsmetoder, arbetsredskap m. m. som ekonomiska och administrativa frågor. I takt med den tekniska utvecklingen har institutets verksamhet alltmera specialiserats. Numera anordnas mestadels separata specialkurser av både teknisk, ekonomisk och administrativ karaktär, även om företagsekonomiska moment i större eller mindre omfattning mången gång ingår i de tekniska specialkurserna. För företagsledare särskilt avsedda företagsekonomiska och administrativa kurser anordnas såväl bransch- och yrkesvis som allmänt näringslivsinriktade. Allmänt inriktade kurser förekommer särskilt inom institutets rationaliserings-tjänst och då ofta i förening med rent rationaliseringstekniska inslag, ett förhållande som institutet vid en ev. utbyggd företagsledareutbildning av naturliga skäl anser böra vara bestående. Under senare år har rationaliseringstjänstens kurser i stor utsträckning varit inriktade på arbetsledning, ibland i kombination med undervisning i teknisk arbetsförenkling enligt MTM-metoden, vilken undervisning även anordnats såsom separata kurser. Kurser i lönsamhetskontroll och lönsamhetsberäkning, organisation m. m. ha även förekommit. Dylika kurser ha även anordnats för särskilda yrken och branscher, men inslag härav har även förekommit i tekniska fackkurser. Separat har även förekommit bokförings- och kalkyleringskurser samt skattetekniska och affärsjuridiska sådana.

Av det ovan anförda torde framgå, att institutet har icke obetydliga resurser att erbjuda, därest frågan om en utbyggd företagsledareutbildning skulle bli aktuell. Alla de ämnesmoment, som skulle erfordras för en dylik mera praktiskt lagd fortbildning med sikte huvudsakligen på de administrativa och företagsekonomiska problem, som företagaren möter i sin dagliga verksamhet, kan återfinnas vid institutet. För institutet ligger det därför nära till hands att åtaga sig en utökad verksamhet för företagsledare. Olika specialkurser bör, om en organiserad företagsledareutbildning blir aktuell, såsom ovan antytts, sammanfogas till ett enhetligt system med de olika delkurserna organiskt infogade i varandra. Slutintyg (ev. betyg efter prov) bör givas efter genomgång av hel kursserie. För erhållande av en mera smidig och efter det individuella fortbildningsbehovet avpassad fortbildningsform bör såsom tidigare nämnts även möjligheten stå öppen att genomgå enstaka kurs, för vilken i så fall endast intyg bör lämnas.

En särskild fråga utgör finansieringen av ifrågavarande kurser. Avgifterna måste bli relativt höga jämfört med avgifterna inom det allmänna undervisningsväsendet, ca 200 kr/kursvecka. De lärarkrafter, som står till

förfogande för dylika specialkurser, är fåtaliga och betingar sig relativt höga arvoden. Bl. a. från denna synpunkt bör så mycket som möjligt av de allmänna företagsekonomiska kunskaperna inhämtas genom det allmänna utbildningsväsendet. Härvid kan även lämpliga folkhögskolekurser komma i fråga.

För de specialkurser, som enligt institutets mening är nödvändiga och som bör komma till stånd, skulle ett särskilt statligt ekonomiskt stöd vara erforderligt. Då ifrågavarande kurser i hög grad skulle kunna verka för förebyggande av arbetslöshet genom att främja ev. verksamhet för företagsamhetens lokalisering, ifrågasätter institutet därest icke särskilt anslag kan beviljas, huruvida icke medel för dylika kurser skulle lämnas från de anslag, som arbetsmarknadsstyrelsen har till förfogande.

Institutet har redan i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen i informativt syfte i Norrbottens län anordnat ett s. k. företagsspel, belysande företagsamhetens problem i denna landsdel. Program bifogas.¹ Deltagande i dylika spel liksom i konferenser och informationsdagar, anordnade av institutet i samarbete med Sveriges Hantverks- och Industriorganisation, olika företagarföreningar, bransch- och yrkesförbund m. fl., utgör även ett mycket gott komplement till företagsledarens egen fortbildning. En utökning av denna verksamhet och intensifierad upplysning om densamma är också synnerligen påkallad. I sina riksdagspetita har institutet framhållit önskvärdheten av att medel skulle ställas till institutets förfogande för en vidgad upplysningsverksamhet i rationaliseringsfrågor. Tagen i vidare bemärkelse bör nämnda verksamhet givetvis avse företagsledarens samtliga funktioner. Härvid kan också bringas i erinran partimotioner i samma ämne, omnämnda bl. a. i statsutskottets utlåtande nr 201/1956.

Beträffande motionens hemställan om en förutsättningslös och skyndsamt utredning i frågan får institutet uttala, att en dylik utredning i dagens läge synes obehövlig. Enligt institutets uppfattning vore det värdefullt och lämpligt, om statsutskottet ville föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge uttryck för en önskan, att en företagsledarutbildning försöksvis finge igångsättas av institutet och arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med utnyttjande av medel, som arbetsmarknadsstyrelsen kan ha till förfogande för ändamålet. Resultatet av försöksverksamheten finge där- efter bli avgörande för ev. vidare åtgärder.

Sveriges hantverks- och industriorganisation har anfört bl. a. följande.

Organisationen har haft tillfälle att taga del av hantverksinstitutets samtidigt avgivna remissutlåtande till statsutskottet och vill till alla delar avsluta sig till de synpunkter och önskemål, som institutet framför i sitt yttrande. Den av motionärerna önskade snabba och kraftiga förstärkningen av företagaruutbildningen torde lämpligast ske genom ett betydligt ökat stöd till institutets allmänna utbildningsverksamhet, kursverksamhet och metodutvecklande och rationaliseringstekniska arbete.

Organisationen vill instämma i den hemställan, som hantverksinstitutet gjort i sitt remissutlåtande om att statsutskottet måtte föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge uttryck för en önskan att en företagsledarutbildning försöksvis finge igångsättas av institutet och arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med utnyttjande av medel, som arbetsmarknadsstyrelsen kan ha till förfogande för ändamålet.

¹ Här uteslutet.

Företagarföreningarnas förbund har anfört bl. a. följande.

Otvivelaktigt har ett betydande antal i och för sig sunda företagsprojekt misslyckats på grund av bristande kunskaper — många gånger i rent elementära ting — hos företagsledaren, i vissa fall med betydande sociala problem som följd.

Det må också framhållas, att det mindre företaget oftast icke har tillräckliga ekonomiska resurser för att till sig knyta specialister inom teknik, ekonomi m. m., varför företagsledaren själv oftast har att taga ställning till frågor på såväl ekonomiska, tekniska och kommersiella områden.

Det finns god utbildning på nästan alla områden och denna utbildning är i regel mycket grundlig och tar flera år i anspråk endast för ett enda yrke, men för företagsledarens avancerade yrke finns det i dag ingen sammanhängande utbildning. Man kan icke antaga som självklart att en god tekniker eller ekonom skall kunna klara uppgiften som företagsledare.

I motionen framhålles att vissa utbildningskurser för företagare för närvarande arrangeras bland annat genom enskilda organisationer inom näringslivet samt statens institut för hantverk och industri. Dessa kurser, som anordnas såväl centralt som regionalt, omfattar oftast ett fåtal dagar och syftar huvudsakligen till vidareutbildning inom olika specialområden. Förbundet vill i detta sammanhang framhålla att dessa typer av kurser är av största betydelse för hantverkets och den mindre industrins utveckling och en breddning och intensifiering av desamma bör stödjas, varvid detta liksom oftast hitintills bör ske i intimt samarbete med företagareföreningarna så att deras erfarenheter av respektive läns näringsliv blir utnyttjat.

Dessa kurser kan dock för närvarande icke täcka utbildning och fortbildning av företagare i den utsträckning som motionären föreslår. En sådan utbildning förutsätter betydligt längre kurser, där kursavgifterna kan komma att bli så stora, att enbart dessa avskräcker från deltagande, därest desamma helt skall betalas av deltagarna själva. Härtill kommer att redan etablerade företagare inom hantverk och mindre industri i de flesta fall har svårt att vara borta från sina företag under en längre sammanhängande period.

Förbundet anser därför, att bland de utbildningsvägar, som bör prövas, är korrespondensstudier i kombination med kortare regionala och centrala preparandkurser. De organisatoriska problemen för en kursverksamhet synas också böra prövas i syfte att få till stånd en lämplig samordning.

Med hänvisning till vad anförts får Företagarföreningarnas Förbund tillstyrka en förutsättningslös utredning av frågan under vilka former en särskild utbildning och fortbildning av företagare skall kunna ordnas.

I anledning av vad statens institut för hantverk och industri anfört därom att institutet i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen igångsatt viss försöksverksamhet på förevarande område har utskottet under hand inhämtat kompletterande upplysningar från *arbetsmarknadsstyrelsen*. Dessa har sammanfattats i en den 29 oktober 1964 dagtecknad promemoria, vilken har följande innehåll.

Arbetsmarknadsläget i Norrland har som bekant under åtskilliga år varit ogynnsamt. På grund av de pågående strukturförändringarna i näringslivet, främst inom skogs- och lantbruk, har arbetslöshet och undersysselsättning

uppkommit speciellt i glesbygderna samtidigt som den expansion av kusttrakternas näringsliv som dock ägt rum icke varit av tillräcklig omfattning för att kunna bereda de arbetslösa ny sysselsättning. — Arbetsmarknadsstyrelsen har speciellt under de senaste åren vidtagit en rad arbetsmarknadspolitiska åtgärder i syfte att lösa de arbetsmarknadsproblem som är särskilt utmärkande för denna del av landet. Så har t. ex. arbetsförmedlingsverksamheten gjorts effektivare. En speciellt i Norrland väl utbyggd omskolningsorganisation har byggts upp varigenom de arbetslösa kunnat erbjudas rika möjligheter till kostnadsfri yrkesutbildning i former som är speciellt anpassade för vuxna personer, som härigenom på nytt blivit attraktiva på arbetsmarknaden. Stor vikt har även lagts vid att främja arbetskraftens geografiska rörlighet genom särskilda ekonomiska bidrag i samband med flyttning från en ort till en annan.

Samtidigt med att dessa och andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder har utformats har arbetsmarknadsstyrelsen ägnat allt större uppmärksamhet åt åtgärder av lokaliseringspolitisk art i syfte att tillföra det norrländska näringslivet nya arbetstillfällen. Under de senaste åren har härigenom ett relativt stort antal nya företagsetableringar ägt rum.

Vid genomförandet av detta lokaliseringspolitiska program har styrelsen blivit allt mera övertygad om att det inte räcker att söka stimulera i gång varande företag i syd- och mellansverige, där arbetskraftsbristen på sina håll är synnerligen besvärande, att förlägga sin verksamhet till sysselsättningssvaga områden. Av stor betydelse är också att företagsamheten i glesbygderna speciellt i småföretagens form, i första hand kan behålla den arbetskraft de har och även i de fall så är möjligt, stimuleras att utöka sin verksamhet med nya arbetstillfällen som resultat. För att detta skall kunna ske är det ofta icke tillräckligt att företagaren själv är en kunnig yrkesman inom sin bransch utan även att han besitter speciella kunskaper om företagsledningens praktiska problem i ett modernt näringsliv. Enligt arbetsmarknadsstyrelsens uppfattning torde många småföretagare sakna egentlig utbildning i dessa avseenden och kan på grund därav icke utveckla sitt företag i den utsträckning som betingelserna i övrigt skulle kunna ge underlag för. För att sålunda främja en ur arbetsmarknadssynpunkt angelägen stabilisering och utbyggnad av småföretag i sysselsättningssvaga områden — och även för att främja nyetableringar — borde särskilda åtgärder i form av speciellt upplagd företagsledarutbildning sättas in i sysselsättningsbefrämjande syfte.

Med denna bakgrund som här har skisserats vände sig arbetsmarknadsstyrelsen den 18 september 1963 till Statens institut för hantverk och industri (SHI), Sveriges Hantverks- och Industriorganisation och Svenska Arbetsgivareföreningen. En arbetsgrupp behandlade frågan och presenterade ett förslag till en försöksutbildning av företagare inom småindustrin i form av ett företagsspel, som ursprungligen hade utarbetats av representanter för SHI och lokala organisationer i Norrbotten. Arbetsgruppen rekommenderade att en försökskurs skulle komma till stånd och att SHI borde åta sig huvudmannaskapet.

SHI förklarade sig i alla avseenden beredd att åta sig ansvaret för utbildningen men förklarade sig ej ha medel tillgängliga för denna verksamhet. — Genom särskilda beslut åtog sig arbetsmarknadsstyrelsen att täcka kostnaderna för denna kurs.

Kursen förlades till folkhögskolan i Övertorneå och pågick under tiden

den 20—den 26 mars 1964. Totala kostnaden inklusive kostnaderna för deltagarnas kost och logi uppgick till ca 27 000 kr.

19 kursdeltagare uttogs av länsarbetsnämnden efter nära samråd med företagarföreningen och SHI.

Av de 19 kursdeltagarna hade 13 eget företag i storleksordningen 1—13 anställda (1 sysselsatte dock ca 300 hemarbetande kvinnor med stickning av vantar). De övriga 6 hade inga anställda. — Enligt uppgifter från kursdeltagarna räknade dessa med att framgent kunna utöka sina olika verksamheter så att arbetsuppgifterna skulle kunna sysselsätta ytterligare ett 50-tal heltidsanställda.

Såvitt arbetsmarknadsstyrelsen kunnat finna är erfarenheterna av denna kurs goda. Arbetsgruppen har mera systematiskt bearbetat dessa erfarenheter från den första kursen i Övertorneå och med ledning härav planeras nu under hösten ytterligare 3 försökskurser med modifierad uppläggning, varav en i Norrbotten, en i Västerbotten och en i Västernorrlands län. SHI har på samma sätt som skedde i fråga om den första kursen åtagit sig att arrangera dessa kurser och arbetsmarknadsstyrelsen har förklarat sig beredd att svara för de därmed förenade kostnaderna. Vad avser kursernas pedagogiska uppläggning och drift m. m. får styrelsen hänvisa till SHI för närmare uppgifter.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser att erfarenheterna av en vidgad försöksverksamhet i första hand bör avvaktas. Styrelsen finner således f. n. ej anledning påyrka särskild utredning rörande behovet och utformningen av den typ av företagsledarutbildning som här behandlats och som är av speciell arbetsmarknadspolitisk betydelse.

Utskottet. Den i motionerna väckta frågan tilldrar sig ur flera synpunkter uppmärksamhet från det allmännas sida. Inte minst från arbetsmarknadspolitiska utgångspunkter ter det sig naturligt med samhällliga insatser som ett komplement till företagsledarnas egna ansträngningar i syfte att fördjupa insikterna i den mångfald problem som möter dem i produktionen. Behovet av åtgärder från det allmännas sida belyses också klart i remissyttrandena över motionerna. Skolöverstyrelsens utlåtande ger belägg för folkhögskolornas betydelsefulla roll i samband med vuxenutbildningen på förevarande område. Överstyrelsen erinrar vidare om det utrymme denna utbildning erhållit på gymnasieutredningens och yrkesutbildningsberedningens utredningsprogram. Särskilt intresse knyter sig till den försöksverksamhet som statens institut för hantverk och industri etablerat i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen i form av s. k. företagsspel i Norrbottens län. Såsom framgår av arbetsmarknadsstyrelsens ovan återgivna promemoria har denna verksamhet fördjupats och utbyggt genom planerandet av ytterligare ett antal försökskurser i landets nordliga delar. Den i motionerna väckta frågan kan därför sägas ha blivit vederbörligen uppmärksammas genom redan vidtagna åtgärder. Under sådana förhållanden kan utskottet instämma i hantverksinstitutets och arbetsmarknadsstyrelsens uppfattning att den i motionerna begärda särskilda utredningen i dagens läge får anses obehövlig.

Aberopande det anförda hemställer utskottet,
att motionerna I: 474 och II: 601 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 17 november 1964

På statsutskottets vägnar:

ERNST V. STAXÄNG

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Gillström, Boman, fröken Andersson, herrar Einar Persson, Birger Andersson, Axel Johannes Andersson, Virgin, Fritz Persson, Rikard Svensson, fru Wallentheim, herrar Bengtson, Per Jacobsson, Mårtensson, Bengt Gustavsson och Nils-Eric Gustafsson; samt

från andra kammaren: herrar Staxäng, Petterson i Degerfors, Gustafsson i Stockholm, Ståhl, Karlsson i Olofström, Svensson i Stenkyrka, Almgren, fröken Elmén, herr Eliasson i Sundborn, fru Lewén-Eliasson, herrar Svensson i Ljungskile, Carbell, Gustafsson i Uddevalla, Heidenberg och Palm.